
Jan Wieten

Srebrenica en de journalistiek. Achtergronden en invloed van de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië in de periode 1991-1995. Een onderzoek naar opvattingen en werkwijze van Nederlandse journalisten

Amsterdam (The Amsterdam School of Communications Research (ASCOR)/ uitgeverij Boom) 2002, CD-ROM, deelstudie voor het Nederlandse Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) ten behoeve van het rapport *Srebrenica, een 'veilig' gebied. Reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area*, (ISBN 90 5352 7451, € 225,- voor het Hoofdrapport + 4 deelstudies incl. CD-ROM met extra deelstudies)

Als de stand van zaken en status van het media-onderzoek in Nederland zou worden afgemeten aan het in april 2002 verschenen NIOD-rapport over de val van de Bosnische enclave Srebrenica, dan komt deze wetenschappelijke 'bedrijfstuk' er maar bekaaid van af. Een paar Word-documentjes op een kale, van elke opmaak ontdane cd-rom, meer franje vond de onderzoeksgroep van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie kennelijk overbodig voor de deelstudies die in het kader van het Srebrenica-rapport zijn verricht.

De mediaonderzoekers van de Amsterdam School of Communications Research (ASCOR)

die een aantal van deze deelstudies verrichtten, stonden bij de verdeling van de publicatiegelden dus achteraan in de rij. Dat is jammer, want met name Jan Wietens *Srebrenica en de journalistiek* verdient het om gelezen te worden. Zet je dus over die door het NIOD opgeworpen drempel heen, maak de gang naar de printer en lees dat Word-bestand als ware het een gewoon boek: het is de moeite waard.

Wietens betoog over de Nederlandse journalistieke activiteiten in het Joegoslavische (specifieker: Bosnische) conflict leunt op de resultaten van een drietal grotendeels kwantitatieve mediaonderzoeken van zijn collega's, en

heeft de bedoeling de achtergronden van de Nederlandse berichtgeving over het uiteenval- len van Joegoslavië te belichten. Van de in to- taal vier studies van de ASCOR is die van Wieten daarom het meest interessant. In tegenstelling tot de droge en taai (zeg maar gerust onlees- bare) kwantitatief-beschrijvende basisonder- zoeken (die bovendien wemelen van de slor- digheden) is *Srebrenica en de journalistiek* een hapklaar verhaal. Het is de analyse die het ge- heel completeert en als losse bijdrage een in- formatieve toelichting vormt op dit belang- rijke aspect van het thema 'Srebrenica'.

De mediastudie van Wieten valt ruwweg uiteen in twee delen. Enerzijds wortelt het ver- haal in een stevige theoretische bodem. Het leest – met name in het begin – weg als een vlot eerstejaars college 'Theorie van de journa- listiek' waarin veel zinvolle inzichten worden verstrekt. Anderzijds heeft de Amsterdamse communicatiewetenschapper betrokken jour- nalist zelf gevraagd wat zij achteraf van hun werk vonden. Gaandeweg ontwikkelt zijn be- toog zich daarom tot een verhaal dat – naast eigen literatuuronderzoek én het telwerk van zijn ASCOR-collega's – is opgebouwd uit bewe- ringen van de door hem geïnterviewde jour- nalist.

Wieten behandelt zo tegelijkertijd twee zeer interessante aspecten van de Joegosla- vische mediamaterie. De theorieën van de communicatiewetenschapper zullen de histo- rici van het NIOD zodoende nuttige inzichten hebben geboden en hen handvatten hebben aangereikt om het complexe maatschappelijke proces van openbaar manoeuvreren tussen politici, beleidsmakers, journalisten en burgers/ nieuwsconsumenten aan te grijpen. Daarnaast wordt goed zichtbaar wat de werkwijze van de journalisten was en hoe zijzelf hier achteraf over oordelen.

Feitelijk draait het binnen dit kader ook nog eens om twee grote 'media-momenten': het rumoer dat in augustus 1992 zijn hoogte- punt bereikte toen de concentratiekampen in Bosnië werden ontdekt, én – meer op de val van Srebrenica gericht – de omslag bij het

Nederlandse journaillie naar een kritische luis- in-de-pels-houding toen het in augustus 1995 het gevoel kreeg dat er veel voor hem verbor- gen werd gehouden door de Nederlandse au- toriteiten. Deze laatste episode komt overi- gens in het hoofdrapport sterker uit de verf, mede omdat het daar in een bredere context is geplaatst.

De uitkomsten van dit mediaonderzoek zijn niet mals. Sinds het uitkomen van het NIOD- rapport is de harde conclusie van de ASCOR dat de Nederlandse journalistiek tekort is gescho- ten, dan ook veelvuldig aan bod gekomen in de nabeschouwingen. Merkwaaardig genoeg is de Amsterdamse reprimande ook door de me- dia zelf nagenoeg kritiekloos overgenomen, zo merkte RuG-onderzoeker Huub Wijffes in juni tijdens een congres over de NIOD-prestaties in Groningen terecht op. Want het is maar de vraag of die negatieve conclusie, letterlijk op- getekend uit de deelstudie van Wieten, ach- teraf zo gemakkelijk valt te trekken. Wieten le- zend blijkt dat de slechte beoordeling van de journalistieke arbeid voor een groot deel be- rust op de meningen van de betrokken jour- nalist zelf. Zij hebben hem in de interviews verteld 'dat het in die periode aan kritische en diepgaande analyse heeft ontbroken' en 'dat zij daar ook zelf in tekort zijn geschoten'. Der- gelijke scrupuleuze zelfstudie (en zelfkastij- ding) van de uitvoerders maakt het echter nog geen voldongen feit.

De inmiddels bekende zinsnede 'te veel moraal, te weinig feiten, te veel standpunten, te weinig analyse, te veel emotie' kan ook niet worden hardgemaakt door het monnikenwerk van het trio Scholten, Ruigrok en Heerma (mocht dat onverhoopt de oorsprong zijn). In ieder geval onderbouwt Wieten deze conclusie in zijn betoog niet met harde bewijzen en des te meer met beweringen. Samen met de al even bekende uitspraak dat de media een 'ta- melijk stereotiep, versimpeld beeld' hebben gegeven van de Bosnische oorlog, komt deze in de epiloog dan ook vrij onverwacht uit de lucht vallen. De conclusie sluit wél naadloos aan bij de sinds 1995 populaire opvatting dat

'de Nederlanders' naïeve moralisten zijn gebleken die hun gebrek aan realiteitszin in Bosnië duur hebben moeten betalen. In zijn poging versimpeling aan te tonen, lijkt Wieten dit versimpelde beeld (óver de media, afkomstig van de flagellanten uit de journalistiek, en van talrijke mediacritici uit politieke en militaire hoek) in de armen te hebben gesloten.

Daarnaast gaan de conclusies van de ASCOR ogenschijnlijk voorbij aan het feit dat media twee naast elkaar bestaande taken hebben: feitelijke berichtgeving én opinievorming. Natuurlijk brachten de media begin jaren negentig als podia van publiek debat veel meningen en standpunten. Dat gebeurde in een openbare discussie die qua duur en omvang ongekennd was in de Nederlandse mediageschiedenis, zeker als je bedenkt dat het een buitenlands-politiek drama betrof dat zich – in theorie – 'ver van ons bed' afspeelde. De unieke omvang van het debat en de gedrevenheid van veel *debaters* maakte het optreden van de journalisten – die het debat optekenden en ruimte gaven – op zichzelf echter nog niet laakbaar, ook niet als (of omdat) ze er zelf aan deelnamen.

Naast de grote, bij tijd en wijle ongekennd felle interventiediscussie, brachten de Nederlandse kranten, tijdschriften en televisie- en radiojournaals ook gewoon de dagelijkse harde feiten van de oorlogen in ex-Joegoslavië. In de basisonderzoeken laat de ASCOR verdienstelijk zien dat die feitelijke berichtgeving niet altijd was gespeend van evaluerende uitspraken, waardeoordelen of subjectieve interpretatiekaders. Maar dat in deze – van de opiniërende kant van de media te onderscheiden – taakuitvoering 'te veel moraal, te weinig feiten en te weinig analyse' (enzovoort) zou zitten, daarvan heeft het betoog van Wieten mij niet overtuigd. Het lijkt er vooralsnog meer op dat de

communicatiewetenschappers uit Amsterdam feiten en meningen uit de media te willekeurig op één hoop hebben gegooid en te weinig inhoudsanalyse hebben verricht om hun beweringen te kunnen staven.

Daarentegen is Wieten er wel goed in geslaagd te produceren wat hij vooraf beloofde: de journalistieke *achtergronden* bij het drama *Srebrenica*, in de bredere context van de Nederlandse media-aandacht voor het Joegoslavische conflict. Hij heeft zijn verhaal daarbij goed in balans gehouden, heeft het hoofdonderwerp niet uit het oog verloren en heeft de verleiding weerstaan een van de vele zijpaden op te wandelen die dit oerwoud rijk is. *Srebrenica en de journalistiek* is een goedlopend betoog met een logische structuur, waaraan duidelijk is te merken dat de auteur thuis is in het onderwerp.

Niettemin zijn Wietens conclusies naar mijn smaak uit het lood en is het de vraag of hij met zijn interpretaties niet té ver is doorgeschoten. Nu is dat een kritiekpunt dat ook veel wordt gehoord als het hoofdrapport van het NIOD ter sprake komt: de interpretaties schieten de feiten wel eens voorbij. Recente berichtgeving over de onenigheid hierover binnen de onderzoeksgroep (en het feit dat een meerderheid van de onderzoekers vindt dat NIOD-directeur Blom verregaande conclusies verbond aan hun werk) spreekt wat dit betreft voor zich. Wellicht kan het worden verklaard door de grote externe druk die het NIOD-rapport de moeilijkste klus maakte waar Nederlandse wetenschappers zich de laatste tientallen jaren voor gesteld zagen. In het gepolitiiseerde klimaat rond hét Rapport over *Srebrenica* was de eis van harde conclusies onverbidlijk. Kennelijk zijn – behalve Blom en zijn groep – ook Wieten en de zijnen voor die eis door de knieën gegaan.

Arthur ten Cate